

Recenzie

BENDL, Stanislav a kol.: Vychovatelství – učebnice teoretických základů oboru

Praha: Grada, 2015. 312 s. ISBN 978-80-247-4248-9

Odborná literatúra pre vychovávateľstvo ako profesiu a vedný odbor pedagogiky zostáva niekoľko desaťročí v tieni učebníc učiteľstva, presnejšie učebníc všeobecnej didaktiky, prípadne pedagogiky. Aj keď aj v tomto prípade sú komplexné texty pre štúdium učiteľstva skôr vzácne. Pre súčasnú tvorbu pedagogickej literatúry je tiež príznačná redukcia teoretických východísk a orientácia na výrazne praktické zameranie textov. Z tohto pohľadu predstavuje kniha kolektívu autorov pod vedením Stanislava Bendla neoceniteľnú hodnotu a v istom zmysle aj príjemnú zmenu a to predovšetkým v reflexívne ladených odborných textoch, ktoré ponúkajú hlbšie myšlienky a dostatočný priestor pre vlastné úvahy čitateľa. Reflexívnosť, orientácia na myšlienkovú podstatu analyzovaných javov, zreteľné zameranie na rozvíjanie vlastných myšlienok predstavujú inováčny prínos recenzovanej publikácie. Zároveň však treba uviesť, že kniha obsahuje aj konkrétne poznatky z pedagogickej praxe, aj implikácie, ktoré túto prax môžu obohatiť. Počíta však s čitateľom, ktorý je pripravený, ochotný zahĺbiť sa do pedagogického uvažovania.

Aj keď sa všetky texty nedokázali oslobodiť od „starej učiteľskej slabosti“ – ponúkať čo najviac presne vymedzených poznatkov, a napokon treba uznať že je to ťažké – ak má odborník napríklad v rámci jednej kapitoly prezentovať najdôležitejšie poznatky celej špeciálnej pedagogiky – knihe nemožno uprieť u snahu podnietiť k uvažovaniu. Určitý vzácny druh intelektuálnej radosti môže človek zažiť napríklad pri čítaní zrelych filozofických úvah, ktoré sú úzko prepojené s pedagogikou, čo zvlášť ocenia odborníci, ktorí si uvedomujú určitý deficit v reflexii otázok výchovy v súčasnosti. Snaha o dialóg a vyprovokovanie kognitívnych procesov našla logické uplatnenie aj ponuke otázok a odporúčanej literatúry, ktoré sa nachádzajú za každou kapitolou knihy. Ne-tradičnému prístupu autorov zodpovedajú aj názvy niektorých kapitol, ktoré v sebe spájajú poetické vyjadrenie a vedecký obsah (Človek v sieti vzťahov: Uvedenie do sociálnej psychológie). Všetky kapitoly majú aj veľmi výstižne spracované „Zhrnutie“, umožňujúce zovšeobecniť štúdiom získané poznatky.

Z koncepčno-obsahového hľadiska učebnica obsahuje témy, ktoré by mal reflektovať každý kultivovaný vychovávateľ súčasnej doby. Tematické zameranie kapitol (práca má 10 kapitol) sleduje logiku dvoch vzájomne prepojených ohnísk 1/ reflexia otázok výchovy z pozícií rôznych vedných disciplín a subdisciplín (pedagogika, filozofia, etika, pedagogika voľného času, sociálna pedagogika, špeciálna pedagogika, sociálna psychológia) 3/ výchovné problé-

my a profesijné intervencie. Kapitola s výborným obsahom: „Nové podoby negramotnosti alebo Učenie sa nikdy nekončí“ by podľa nášho názoru mohla patriť do úvah o pedagogickej teleológii (s. 31 a nasl.). Prvá kapitola, ktorá predstavuje úvod do odborných reflexií stručne analyzuje výchovu a vychovávateľstvo.

Úvodná, v označení prvá kapitola „Úvod: výchova a vychovávateľstvo“ ponúka vstupné informácie a nalaďuje čitateľa na záver knihy – sprostredkovať zrozumiteľnou a zároveň odborne fundovanou formou poznatky, na ktorých spočíva kompetenčný štandard profesionálneho vychovávateľa. Aj keď by sa logicky žiadalo, aby táto kapitola bola rozsiahlejšia, jej úvodné zameranie limituje možnosť rozvoja reflexie kľúčových pojmov a javov, naznačených v názve.

Druhá kapitola veľmi výstižne a stručne približuje profil modernej pedagogiky „Pedagogika – moderná veda o výchove“. Predstavuje veľmi pútavé a jasné uvedenie do základov pedagogiky. Kapitola je napísaná pekným, zaujímavým štýlom. Pozornému čitateľovi sa vynorí otázka, prečo sa autor pri vymedzení charakteristiky a obsahovej náplne vybraných pedagogických disciplín vyhol teórii výchovy? Je to z ideologických dôvodov (to znamená že teóriu výchovy chápe autor ako ideologicky zaťaženú) alebo poznatky o výchove a vychovávateľstve zaraďuje do „obecnej pedagogiky“ (s. 23).

Tretia kapitola so súhrnným názvom „Filozofické a etické aspekty výchovy“ ponúka filozofické úvahy o aktuálnych pedagogických otázkach. Tento text považujeme za zvlášť cenný, okrem podnetnosti myšlienok, ktoré sú zmysluplne prepojené s problémami súčasnej a výchovy v nej, vyplňa aj pomerne citelnú medzeru, ktorú slovenská pedagogika pociťuje v oblasti pedagogickej antropológie.

Ďalšia kapitola nesie názov „Prostredie, ktoré formuje“ a rozpracováva dôležité témy zo sociálnej pedagogiky. Myšlienkovou osou teoretických úvah, ktoré napokon prechádzajú do praktickej roviny (predovšetkým vďaka zaujímavým príkladom z praxe, napr. Nebušický zázrak, s. 109) je vzájomný vzťah prostredia a človeka, vyjadrený otázkou: ovplyvňuje prostredie človeka, alebo človek prostredie? Všetky teoretické úvahy majú logický vzťah k problematike výchovy a práce vychovávateľa.

Ďalšou ťažiskovou témou knižnej publikácie je „Voľný čas ako pole pôsobnosti vychovávateľa“. Podobne ako predchádzajúce kapitoly je aj táto napísaná s oporou o bohatú bibliografiu, reflexívnym štýlom. Z koncepčno-obsahového hľadiska je kapitola spracovaná erudovane, komplexne, text obsahuje aj základné poznatky o súčasných trendoch profesijnej prípravy vychovávateľov a pedagógov voľného času, aktuálne problémy sú naznačené v stručnom texte kapitoly venovanej vybraným problémom výchovy vo voľnom čase. Z nášho pohľadu by pri reflexii súčasných trendov v oblasti výchovných postupov (ka-

pitola 5.7.3) nemal chýbať prínos K. Hahna (s. 151) pre rozvoj zážitkovej pedagogiky a spomenutý by mohol byť aj prínos mimovládnych organizácií, ktoré v oblasti výchovy (a výchovy vo voľnom čase) pracujú.

Sociálna psychológia patrí popri filozofii k teoretickým základom premysleného výchovného pôsobenia a zaradenie tejto problematiky do monografie o vychovávateľstve treba iba privítať. V kapitole s názvom „Človek v sieti vzťahov: Uvedenie do sociálnej psychológie“, napísanej so znalosťou, a so zmyslom pre podstatné, určite zaujmú poznatky z výskumov sociálneho správania sa ľudí. Oceniť treba výstižnosť odborných poznatkov, ako aj slovníček vybraných pojmov. Obsahová nosnosť a intelektuálna náročnosť sú tie atribúty textu, ktoré plne korešpondujú zo zámermi knihy.

Špeciálna pedagogika je ďalšou s pedagogických vedných disciplín, ktorá je v recenzovanej práci zahrnutá a ktorá vstupuje do praktického života vychovávateľa predovšetkým vďaka demokratickým ideám inklúzie. Text kapitoly, ktorého plný názov znie: „Špecifické potreby vo vzdelávaní: Uvedenie do špeciálnej pedagogiky približuje teoretické základy špeciálnej pedagogiky, je informačne nosný a má pripojenú bohatú bibliografiu. Pokrýva celú problematiku osôb s rozšírenými vzdelávacími potrebami, od jednotlivých postihnutí až k špecifickým poruchám správania a učenia sa. Ak sa v úvode textu spomínajú historické korene špeciálnej pedagogiky, nemal by medzi historickými osobnosťami chýbať František Kábele, bývalý profesor Karlovej univerzity. Uvažovať by sa dalo o spresnení prvej časti názvu kapitoly tak, aby v ňom bola zahrnutá aj problematika výchovy.

Kapitola s názvom „Výchovné problémy a profesijné intervencie“ dôkladne, reflexívne a s praktickými aplikáciami analyzuje rizikové správanie sa detí so špecifickým zameraním na školskú disciplínu (kázeň). Táto časť bezpochyby zaujme odborníkov z praxe a predovšetkým študentov, pretože ponúka výsledky výskumov, myšlienky na reflexiu a bohatú bibliografiu pre hlbšie štúdium.

Multikultúrnej výchove, ktorej aktuálnosť si pedagogická verejnosť uvedomuje zvlášť intenzívne v súčasnosti sa venuje deviatá kapitola (Svet – pestrá paleta kultúr). Text kapitoly je spracovaný starostlivo a v súvislostiach, autorka spracovala problematiku aj z aspektu rámcového vzdelávacieho programu, kde problematika predstavuje prierezovú tému. Aj v tomto prípade patria do okruhu realizátorov multikultúrnej /interkultúrnej výchovy aj mimovládne organizácie.

Posledná z kapitol sa zameriava na problematiku gramotností, text je mimoriadne podnetne napísaný. Spomínali sme, že z nášho pohľadu téma kapitoly patrí do kapitoly venovanej modernej pedagogike.

Sedemčlenný kolektív vysokoškolských učiteľov Pedagogickej fakulty KU pripravil študentom vychovávateľstva, ako sa píše na zadnej obálke knihy základnú učebnicu, ktorá má pomôcť pri štúdiu. Publikácia zhrňa najdôležitejšie poznatky pedagogických disciplín, ktoré sú základom štúdia vychovávateľstva.

Prináša poznatky nové, podáva ich v zrozumiteľnej podobe a reflexívnym spôsobom. S mnohými teoretickými problémami, ktoré sa v pedagogickej teórii objavili v dôsledku prehliadania či neúspešného hľadania kontinuity v rozvoji pedagogiky a jeho bývalej súčasťi teórie výchovy sa publikácia vyrovnala celkom dobre, niektoré zostali otvorené. Práca teoretikov v oblasti výchovy je veľmi náročná, kladie pred svojich predstaviteľov staré otázky a nové výzvy. K tým novým výzvam bezpochyby patrí rozpracovanie nielen otázok filozofie výchovy (Strouhal, 2013), ale aj programových základov výchovy, vrátane reflexie kontinuity a diskontinuity tej časti vedného poľa pedagogiky, ktorá sa nazýva (nazývala) teória výchovy.

Nielen v praxi školskej výchovy sa už niekoľko rokov používajú programy výchovy ktoré boli inšpirované zahraničnými skúsenosťami, prípadne vytvorené pre reálne podmienky výchovy v ČR (tu možno spomenúť program „Rešpektovať a byť rešpektovaný“), zo zahraničných uvidíme aspoň program The second Step, pôvodne do praxe zavedený pod názvom Srdce na dlani. Vytvorených a overených bolo viacero intervenčných programov s výchovným zameraním (napr. Matula, Cesta 1999), preto by bola potrebná ich reflexia. Do pozornosti učiteľov, vychovávateľov a teoretikov výchovy v najmä v ČR sa dostáva koncept osobnostnej a sociálnej výchovy. Je možné chápať tento koncept ako zmysluplnú náhradu teórie výchovy? Na svoju príležitosť „čaká“ riešenie terminologických otázok, ktoré súvisia s medzinárodnou (myslí sa hlavne anglickou) terminológiou. Tá napríklad nepozná pojem školská výchova, a nepoužíva termín „výchova“ vo význame vychovávanie. Tieto záverečné úvahy nad recenziou knižnej publikácie autorského tímu pod vedením Stanislava Bendla dokumentujú význam problematiky, ktorá naplňa toto knižné dielo a sú dôkazom aktuálnosti a inšpiratívnosti recenzovanej publikácie. Text publikácie prináša moderné, vecne správne psychodidakticky dobre spracované poznatky vedných disciplín, ktoré tvoria solídne základy pre rozvíjanie pedagogického odboru vychovávateľstvo.

Mária Matulčíková
FF UK, Bratislava